

TÜRK KİMLİĞİ

PROF. DR. E. SEMİH YALÇIN*

Kimlik, bir ferdin yahut toplumun tanınmasını sağlayan özellikleri ifade eder. Bu özellikler onu diğerlerinden ayırır; diğerleri için de fark edilmesini, bilinmesini sağlar. Millî kimlik dediğimiz zaman milleti tanımamızı sağlayan kültürel özellikleri anlarız. Millî kimlik, millî bir kültüre mensubiyetin ifadesidir. Türk kültürüne sahip olan insanlar Türk kimliğini taşırlar. Bu mensubiyetin yarattığı aidiyet şuuru da milliyetçilik duygusunu meydana getirir.

Toplumların kendi kültürünü ve farklılıklarının idrakine “özel kimlik” veya “mensubiyet şuuru” denir. İnsanlarda mensubiyet şuurunun oluşması farklı kültür unsurları ile karşılaşması ve başkalarından olan farklılıklarını görmesiyle mümkündür. Türkler tarihî süreçte daima farklı kültürlerle karşılaşmışlar, etkileşimde bulunmuşlar bu durum onlarda mensubiyet şuurunun güçlü bir şekilde ortaya çıkarmıştır.¹

İnsanlarda mensubiyet şuurunun oluşması farklı kültür unsurları ile karşılaşması ve başkalarından olan farklılıklarını görmesiyle mümkündür.

Millet Nedir?

Millet, Arapça bir kelimedir ve çoğulu “millel”dir. Tarihî kaynaklarımızda geçen “budun” ile Batı dillerindeki “nation” un karşılığıdır. Ancak millet kelimesi

* TBMM Gaziantep Milletvekili.

başlangıçta bugünkü anlamında kullanılmamıştır. Bunun yerine “ümmet” kelimesi kullanılmıştır. Şemseddin Sami’ye göre millet kelimesi yanlış olarak ümmet yerine, ümmet kelimesi de millet yerine kullanılmıştır.

Millet ve ümmet kelimelerine bugünkü anlamlarını yükleyen büyük Türk düşünürü Ziya Gökalp olmuştur. Ona göre, aydı dinde bulunanların bütününe ümmet denir. Yalnız dilde ve kültürde ortak olan millet ise bundan ayrı bir şeydir. Buna karşılık budun kelimesi bugünkü milleti karşılayan, gelişmiş bir kavramdır. Eski Türklerde 7 bod (boy) sözü bağımsız, illi, kağanlı bir Türk toplumu anlamına geliyordu.²

Atatürk’e göre milletin en kısa tanımı şöyledir: “Aynı harsta(kültürden) olan insanların oluşturduğu topluma millet denir.” Gerçekten ortak kültür, millet olma açısından çok önemli bir unsurdur. Atatürk milleti oluşturan şartları incelerken, bir toplumun millet olabilmesi için dil, din, soy, yurt, ülkü gibi unsurlardan hiç değilse bir kısmının bir araya gelmesi gerektiğini öne sürmüştü, ancak her millet için bunların hepsinin bir arada bulunmasının mutlaka gerekli olmadığını da vurgulamıştır.³

Kültür Nedir?

Kültür, insan hayatının maddi ve manevi her türlü faaliyet şeklini ve bunların vasıta ve neticesi olan eserlerinin bütününe içine almaktadır. Kültürü maddi ve manevi olarak iki kısma ayırabiliriz. Yiyecek, içecek, giyecek, barınacak gibi daha ziyade insanoğlunun maddi ihtiyaçlarına cevap veren ve meddi bir varlığın işlenilmesine dayanan unsurları maddi kültür; din, sanat, örf, dil, inanç, kanun, ilim, felsefe gibi daha ziyade insanın maneviyatı ruh, ruh ve düşünce hayatıyla ilgili olan kültür faaliyetlerini manevi kültür başlığı altında toplamak mümkündür. Ambarlar, depolar, mağazalar, arşivler, müzeler, kitaplar, insanoğlunun işine yarayan maddi ve manevi unsurlarla doludur. Bunların birikmesi ve nesilden nesile aktarılması milletlerin ve insanlığın en değerli hazinelerini teşkil eder.⁴

Kültür, ilim ve teknik gibi mekanik değil, organiktir. Bir ağaç nasıl beslendiği toprağa, suya, havaya, güneşe, rüzgâra göre tohumunda gizli bulunan şemayı gerçekleştirirse, milletler de ruhlarındaki özü tarihî, coğrafi, iktisadi, siyasi ve hukuki şartlara göre geliştirirler. Kültürün millî olması, millet denilen sosyal varlığa bağlı olmasından dolayıdır.⁵

Atatürk’e göre milletin en kısa tanımı şöyledir: “Aynı harsta (kültürden) olan insanların oluşturduğu topluma millet denir.”

Etnisite (Etniklik-Etnik Grup) Nedir?

Etnisite, ortak köken mitine dayanır ve kendisiyle birlikte doğuştan olduğuna inanılan özellikler taşır. Akrabalık ve seçilmiş olma duygusu etnikliğin anahtar belirleyicisidir. Fakat akrabalıktan farklı olarak etnik üyelik yüz yüze ilişkilerle sınırlı değildir. Etniklik, renk, dil ve din açısından farklılıklar gösteren gruplar içerir; kabileler, ırklar, milliyetler ve kastlar bunun içindedir. Bir değişken olarak alındığında, etniklik çoğu defa dil, din ve ortak tarih gibi bileşenler içeren karmaşık bir olgudur. Bu yüzden nadir durumlarda tek bir unsura indirildiği görülmektedir.

Siyasi bir kavram olarak etnisite yeni bir terim sayılabilir. 1953'teki ilk kullanımı, Amerikalı sosyolog David Riesman'a atfedilir. Sosyal bilimciler arasında ateşli münakaşalar doğuran tartışmalı bir kavram olarak etniklik, kişinin kendi etnik grubuyla özdeşleşimidir. Terim olarak, ulusun ortak anlamı olan ortak kökene dayalı grup aidiyeti anlamına gelen Yunanca "ethnos" kelimesinin bir türevidir.

Dyke, etnik grubu "**çoğunluk itibarıyla aynı soydan gelen, kendilerini kolektif olarak ırka veya din gibi ortak kültürel özelliklere dayalı bir kimlik sahibi olarak gören kişilerin oluşturduğu bir grup**" olarak tanımlar.⁶

Osmanlıdan Cumhuriyete Kimlik Arayışı

Osmanlı Devleti'nin devlet geleneği ve hükümlerlik anlayışı, Orta Asya Türk devlet geleneğiyle Yakın Doğu, Bizans ve Sasani devlet anlayışını özümsemiş bir İslam devlet geleneği olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı vakanüvisleri "kutsal tarih"lerini hikâye ederken şecerelerini silsilenameler şeklinde Nuh peygamberin oğlu Yafes'e kadar götürmüşlerdir. Bu kutsallıkla birlikte Türk Kayı olgusu, Osmanlı hanedanının silsilenamelerdeki meşruiyet aracı olmuştur. Osmanlı klasik çağında Türk ismi, yerleşik medeniyette göçebelik hâlini sürdürmüş unsurları, Türkmenleri ve Yörükleri ifade etmiştir.

Selçuklu ile Osmanlı devlet ve medeniyetlerinin kurucu ve yönetici unsuru olan Türkler, ne yazık ki çağdaş anlamda bir "millet" olma fikir ve bilincine kavuşturulmamıştır. Bu bilincin geliştirilmemiş olması yüzünden zamanla Türk unsuru âdeta kendi devletinin sınırları içinde bir azınlık durumuna düşürülmüştür.⁷

Osmanlı Devleti'nin son on yılları yoğun bir kimlik tartışması içinde geçmiş, Osmanlı kimliğini tanımlamada başlıca üç tez (Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük) veya Yusuf Akçura'nın deyişiyle "üç tarz-ı siyaset" çarpışmıştır.⁸

Osmanlı Devleti'nin devlet geleneği ve hükümlerlik anlayışı, Orta Asya Türk devlet geleneğiyle Yakın Doğu, Bizans ve Sasani devlet anlayışını özümsemiş bir İslam devlet geleneği olarak tanımlanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kurucu unsuru ve dayanağının büyük oranda Türklerden oluşmasına karşın şehirli kesim ve Osmanlı bürokrasisi dâhilinde Türk kimliğine vurgu pek görülmemiştir. Hatta "Türk" kelimesi Anadolu köylüsü veya göçebe Türkmenler için kaba, cahil, akılsız gibi anlamlarda kullanılmıştır.⁹

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda "Türklük" üzerine kimlik siyaseti yapılmadığı bir gerçektir. Dönemin konjonktürü itibarıyla kimlik ve millet kavramı daha çok Müslim-gayrimüslim çizgisi etrafında tahlil edilmiştir. Türk tarihi İslamiyetle o kadar bağdaştırılmıştır ki, Türklerin İslamiyet öncesi tarihleri hafızalardan silinmiş ve Osmanlı millet sistemi içerisinde Türk etnik kimliği önemsiz bir hâle gelmiştir.¹⁰ Avrupalıların Osmanlılar ve eyaletleri için kullandıkları Türk ve Türkiye tabirleri 19. yüzyıla kadar Osmanlı eserlerinde kullanılmamıştır. Türk

Gerçekten de İslamlığı kabul eden milletler arasında hiçbiri, kendi millî kimliğini İslam kültürü içinde eritmekte Türklerden daha ileri gitmemiştir.

kelimesi mevcuttur, fakat daha çok "cahil Anadolu köylüsü" anlamında horlayıcı bir üslupla kullanılmıştır. Diğer taraftan Türk millî özellikleri İslami pota içinde eridiğinden Türk ve Müslüman aynı mada anlaşılmıştır. Gerçekten de İslamlığı kabul eden milletler arasında hiçbiri, kendi millî kimliğini İslam kültürü içinde eritmekte Türklerden daha ileri gitmemiştir. Bu gerçeği 1914'lerde Türkçülerin temsilcilerinden Ahmet Ağaoğlu şöyle dile getirmektedir:

"İslamiyet Türk'ün dinidir, din-i millîsidedir, kavmîsidedir. Türk İslamiyeti cebren, mahkûm, mağlup olarak değil, hâkim galip olarak kabul etmiştir. Bin seneden beridir ki İslamiyetin en ağır yüklerini, omuzlarına alarak taşımaktadır. İslamiyet yolunda Türk her şeyini unutmuştur. Lisanını, edebiyatını, iktisadiyatını ve hatta bazen mevcudiyet-i kavmiyesini bile."¹¹

11

Tanzimat Dönemi Osmanlı Devleti'nin şeri karakterinin yol açtığı Müslim-gayrimüslim ayrımı yumuşamaya başlamış, 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu ve Islahat Fermanı tebaanın kanun önünde eşitliği ilkesini getirmiş, ceza ve ticaret hukukunda laik nitelikte adımlar atılmıştır.¹² Ziya Gökalp, Tanzimatın başvurduğu bu yolu eleştirmiştir. Bu yol, Türk ulusal kimliği oluşturmadan Osmanlılaştırma ile Osmanlı milletinin yaratılmasıdır. Gökalp'a göre, Türkler ulusal kimlik kazanırlarsa, çeşitli unsurlar arasında "itilaf" sağlanacaktır.¹³

1789 Fransız İhtilalinden sonra Avrupa'da meyvelerini vermeye başlayan "milliyetçilik" akımı, yabancı devletlerin baskı, entrika ve tahrikleri ile Osmanlı Devleti'ne bağlı çeşitli ırk ve dinden milletler arasında da hızla yayılmaya başla-

mıştır. 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyetin¹⁴ getirdiği hürriyet ve serbestlik havası, önce Türk olmayan Hristiyan Balkan milletlerini, daha sonra da devlet içindeki diğer Müslüman unsurları teker teker birer oldubitti ile Osmanlı Devleti’nden koparmıştır.¹⁵ Bu uyanış, devletin hâkim ve asli unsuru olan Türklerde sosyal düzeni sarsmama pahasına hayli gecikmiştir. Osmanlı gayrimüslimleri arasında yayılan milliyet fikirleri, çağdaşlaşma hareketleri sonucu Batı ile kurulan temaslarla (Avrupa’ya gönderilen öğrenciler, yabancı ülkelerde kurulan Osmanlı elçilikleri, açılan yeni okullara davet edilen uzmanlar vb.) Türk aydınları arasında da büyük rağbet görmeye başlamıştır. Bu faktörlerin yanı sıra II. Viyana yenilgisinden sonra başlayan toprak kayıpları, kapitülasyonlar, Avrupalıların sömürgeci politikaları gittikçe Osmanlı Devleti’ni yıkılışa doğru götürmüştür. İşte Türk millî benliğinin gelişmesi için en kuvvetli faktör, hiç şüphe yok ki Türklerin devletlerini ayakta tutmak için gösterdikleri eşsiz dayanışma duygusu olmuştur.¹⁶ Ön Asya’ya inen Türkler, nasıl Müslümanlığa hizmet etmiş kendilerini o yolda feda etmişlerse, Osmanlılık idealinin kurucusu olarak da ona büyük bir vefa ile sarılmışlardır.¹⁷

Birçok milliyetçilik akımlarında olduğu gibi, Türk milliyetçiliğinin doğuşu da dil ve tarih gibi kültürel sahalardaki araştırmaların gelişmesiyle başlamıştır. Bu çalışmalar öncelikle Türk kavramının kazandığı yeni anlamda kendisini göstermiştir. 19. yüzyıldan itibaren Çin, İslam ve daha sonra Türk kaynakları üzerinde çalışan Batılı Şarkiyatçılar Türklerin Osmanlılardan önce büyük bir medeniyet kurduklarına ve dilleri ile tarihlerinin zenginliğine işaret etmişlerdir. Bu Türkologlar içinde özellikle Joseph de Guignes’in “**Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumisi**”, Arthur Lumley Davids’in **Türk Dili Grameri**, Polonya asıllı Mustafa Celaleddin Paşa’nın **Eski ve Modern Türkler** ve Léon Cahun’un **Asya Tarihine Giriş** adlı eserleri ideolojik boşluk içinde bulunan ve yıkılışa karşı çare arayan Türk aydınları arasında Türklük şuurunun uyanmasında önemli tesirler bırakmıştır.¹⁸

Balkan Savaşından Millî Mücadeleye kadar uzanan ızdıraplı ve felaketli yıllar, Osmanlı aydınlarının birer kurtuluş çaresi ve siyasi bir ilke olarak benimstedikleri “*Osmanlılık*” ve “*İslam Birliği*” akımlarının o günün şartları içinde iflas etmiş olduğunu, artık acı gerçeklerle gözler önüne sermiştir.¹⁹

Ön Asya’ya inen Türkler, nasıl Müslümanlığa hizmet etmiş kendilerini o yolda feda etmişlerse, Osmanlılık idealinin kurucusu olarak da ona büyük bir vefa ile sarılmışlardır.

Atatürk ve Türk Kimliği

Millî Mücadele hareketi emperyalizme karşı bir direniş hareketi olmakla birlikte, manevi cephelerinin ağır bastığı bir kültürel kimlik savaşıdır. Bu tip bir kültürel kimlik savaşında Türk insanının kimlik kargaşasına son veren faktör ise, Meşrutiyet ve Mütareke Dönemi aydınlarının da tesirleriyle özellikle Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Türk milleti, ülkesinin bağımsızlığı için mücadele ederken, yok edilmeye çalışılan kimliğini iki temel esas üzerine bina ederek korumuştur. Bu esaslar, “millî” ve “mistik” özellikleri ihtiva eden bir anlayışın ifadesinden başka bir şey olmadığı gibi, Millî Mücadelede “Kuva-yı Millîye” adıyla sloganlaşan ruh hâlidir.

Kurtuluş çaresi olarak Osmanlı milleti yaratmak veya Müslüman toplulukları bir İslam devletinin bayrağı altında toplamak gibi iki önemli tez karşısında Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali, İsmail Gasprıralı, Ahmet Ağaoğlu gibi aydınlar, Türkçülük siyasetini savunmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa üzerinde etkili olan bu siyaset, Millî Mücadeleyi ve Türk inkılabını yönlendirmiştir.²⁰

Mustafa Kemal Atatürk, yalnız bir devlet kurucusu değil, aynı zamanda kurmuş olduğu devleti Türk milletinin sosyal ve tarihî şartlarının gerekli kıldığı sağlam temellere oturtmuş olan bir fikir adamı, bir inkılapçıdır.²¹ Atatürk askerî zaferin Başkomutanı olduğu gibi, yeni Türkiye Devleti’nin de siyasi mimarıdır. O, Osmanlı’nın çöküşünü gördükten sonra yeni Türkiye Devleti’ni çok kültürlü bir yapı üzerine değil, Türk kültürü ve toplumu üzerine siyasi bir kurumlaşma ile yapılandırmıştır. Bu çerçevede farklılıkları kurumlaştırma yerine, zaten var olan büyük ölçüdeki ortak noktalar kurumlaştırılmıştır. Böylece millî, üniter bir devlet yapısı ortaya çıkmıştır.²²

Mustafa Kemal, 1919’un Ekim ayında, Misak-ı Millî ile ilgili şunları söylemiştir:

“Bu hudut sırf askerî mülahazat ile çizilmiş bir hudut değildir, hudud-ı millîdir. Hudud-ı millî olmak üzere tespit edilmiştir. Fakat bu hudut dâhilinde tasavvur edilmesin ki, anasır-ı İslamiye’den yalnız bir cins millet vardır. Bu hudut dâhilinde Türk vardır, Çerkez vardır ve anasır-ı saire-i İslamiye vardır. İşte bu hudut memzuc bir hâlde yaşayan, bütün maksatlarını, bütün manasıyla tevhit etmiş olan kardeş milletlerin hudud-ı millîsidir.”

Mustafa Kemal Atatürk, Tanzimattan itibaren Batılılaşma çabası içerisinde kendi kimliğini unutma tehlikesi ile karşılaşmış bir milletin hafızasını yenilemiştir.

Millî Misak'ı 17 Şubat 1920'de tamamıyla kabul eden son Osmanlı Meclisinde, bundan iki gün sonra Türk ve millet kavramları tartışılmış ve Türk kavramının tüm farklı Müslüman unsurları içine kattığına karar verilmiştir.²³

Türk tarihinde millet, kültür, milliyetçilik ve Türk kimliği kavramlarını bugünkü manalarıyla siyasi ve sosyal hayatımıza yerleştiren Mustafa Kemal Atatürk'e göre, kendisini Türk hisseden herkes Türk'tür. Mustafa Kemal Atatürk, Tanzimattan itibaren Batılılaşma çabası içerisinde kendi kimliğini unutma tehlikesi ile karşılaşmış bir milletin hafızasını yenilemiştir. Atatürk bu yenileşmeyi kurgularken, sosyokültürel, psikolojik ve tarihî bir zemine oturarak temellen-

dirmiştir. Bu temel üzerinde duygusal bir bağ ve birliktelik oluşturmaya gayret etmiştir. Bu birliktelikte toplumda öncelikle "millet bilincini" oluşturmaya daha sonra ilelebet muhafaza edilmesi gereken "millî kimliği" tesis etmeye çalışmıştır.²⁴

Mustafa Kemal, Şam'da Vatan ve Hürriyet adı ile kurtuluşa yönelik bir parti kurduktan sonra, 1907 yılında Selanik'e gelip, bazı arkadaşları ile birlikte bu partinin Selanik şubesini de kurmuş, fakat bu parti kısa bir süre sonra İttihat ve Terakki ile birleşmiştir. İşte bu sıralarda Atatürk, arkadaşlarına şöyle demiştir:

"Osmanlı Devleti yıkılacak. Müslüman olan ve olmayan azınlıklar kendi çıkarlarını koruma peşine düşeceklerdir. Bundan dolayı, çoğunluğu Türk olan millî bir sınıra çekilerek savunmak hayırlı olacaktır."

"Osmanlı Devleti yıkılacak. Müslüman olan ve olmayan azınlıklar kendi çıkarlarını koruma peşine düşeceklerdir. Bundan dolayı, çoğunluğu Türk olan millî bir sınıra çekilerek savunmak hayırlı olacaktır."

Mustafa Kemal'in 1907'deki bu iki cümlelik sözü, esasında pek çok kavramı kapsamaktadır. Bir defa, 1907'de Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti'nin yıkılacağına kesin olarak inanmıştır. Arap milliyetçiliğinin de su yüzüne çıkmasının, bunda etkili olması muhtemeldir. Onun söylediklerinde ikinci önemli nokta, "çoğunluğu Türk olan" bir topraktan bahsetmesidir. Mustafa Kemal, bu toprağı "millî bir sınır" ile çevrelemiştir. Bu sınır, "Misak-ı Millî"nin ilk adımını teşkil etmiştir. Dolayısıyla, Misak-ı Millî kavramının, daha 13 yıl önce Atatürk'ün kafasında oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır.²⁵

Mustafa Kemal, 1922 Kasımının sonunda Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

"Açık söyleyeyim ki, biz üç buçuk yıl öncesine değin cemaat hâlinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi yönetiyorlardı. ...Üç buçuk yıldır millet olarak

yaşıyoruz. Bunun elle tutulur, gözle görülür tanığı yönetimimizin biçimidir ki bunu yasalar Büyük Millet Meclisi Hükûmeti diye adlandırılmıştır.”²⁶

Osmanlı seçkinlerinin zihinlerini yoğun bir şekilde meşgul eden kimlik sorununun, Millî Mücadele, hatta Cumhuriyet yıllarında birdenbire ortadan kalkması elbette beklenemezdi. Millî Mücadele yıllarının siyasal söyleminde Türklük ve Türk milliyetçiliği deyimlerinin telaffuz edilmediği görülmektedir. Gerçi Mustafa Kemal Paşa'nın 22.05.1919 tarihli ve Samsun'dan Sadarete yazılan raporunda, millet **“Yekvucut olup hâkimiyet esasını, Türk duygusunu hedef ittihaz etmiştir.”** denilmişse de, dönemin temel resmî belgelerinde kullanılan dil, henüz

Millî Mücadele yıllarında milliyetçi bir söylemden özenle kaçınılmış olmasını, dönemin siyasal gerekleriyle açıklamak uygundur.

geleneksel niteliktedir. Mesela Erzurum Kongresi Beyannamesi'nin birinci maddesinde Doğu illerinden söz edilirken, bunların **“hiçbir sebep ve bahane ile yekdiğerinden ve Camia-i Osmaniyyeden ayrılmak imkânı tasavvur edilemeyen bir kül”** oldukları ifade edilerek şöyle devam edilmiştir:

“Saadet ve felakette iştiraki tam kabul ve mukadderatı hakkında aynı maksadı hedef ittihaz eyler. Bu saha da yaşayan bilcümle anasır-ı İslamiye yekdiğerine karşı mütekabil bir hiss-i fedakârı ile meşhun ve vaziyet-i ırkiye ve içtimaiyelerine riayetkâr öz kardeşirler.”

Sivas Kongresi Beyannamesi ve Misak-ı Millîde de hemen hemen aynı ifadelere rastlanmaktadır. Bu temel belgelerde ilk dikkati çeken husus, Türklük, Türk milliyetçiliği gibi deyimlerin bir kere bile olsun

kullanılmamış, millî topluluğun Osmanlılık ve Müslümanlık gibi geleneksel kriterlerle tanımlanmış olmasıdır. Daha da önemlisi bu topluluk, monolitik (yekpare) bir kütle olarak algılanmamakta, onun çeşitli unsurlardan oluştuğu kabul edilmektedir. Millî Mücadele yıllarında milliyetçi bir söylemden özenle kaçınılmış olmasını, dönemin siyasal gerekleriyle açıklamak uygundur. Bu durum Mustafa Kemal'in **“tatbikatı birtakım safhalara ayırmak ve kademe kademe yürüyerek hedefe vasil olmaya çalışmak”** şeklinde özetlediği liderlik stratejisinin bir parçasıdır.²⁷

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açılmakla ve bu millî meclis, yönetimi ele almakla beraber, Millî Mücadelenin siyasal örgütlenmesinin ilkelerini ve işleyişini düzenleyecek bir Anayasa mevcut değildir. Bu eksikliği gidermek ve aynı zamanda Türk'ün **“asıl vatanında”** yeni bir devletin hukuk temellerini atmak üzere, Mustafa Kemal'in imzası ile Bakanlar Kurulu tarafından 13 Eylül 1920 ta-

rihinde, Büyük Millet Meclisine 31 maddelik bir Anayasa tasarısı sunulmuştur. Tasarının başında “**Maksat ve Meslek**”, yani “**Amaç ve İlkeler**” başlığını taşıyan 4 maddelik bir kısmı vardı. Bu tasarının 1. maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi ve “**hudud-ı millî**” deyimleri yer aldığı gibi, diğer üç madde de, Büyük Millet Meclisi yerine Türkiye Büyük Millet Meclisi adı kullanılmıştır.²⁸

Osmanlı aydınlarından Halide Edip Adıvar kurulan devlete “Anadolu Cumhuriyeti” adının verilmesi hususunda öneride bulunmuştur. Bu adı ciddi olarak düşünen, öneren başkaları da olmuştur. Fakat Mustafa Kemal, yer yurt adına, sonradan yapılmış Türk-İslam ya da yanılıcı Doğu-Batı sentezi önerilerine aldanıp ödün vermemiş, Türk adında direnerek Türkiye Cumhuriyeti’ni tercih etmiştir. Büyük önderin “**Adını koymak bilmektir.**” deyimine uygun politik davranışlarında, dünyanın Türklere verdiği fakat Osmanlı’nın bir türlü benimseyemediği *Turchia* adı da etkili olmuş gibidir.²⁹

Millî Mücadeleyi kazanmak, büyük davayı başarıya ulaştırmak için Türk milletine inanan ve güvenen kişi olan Mustafa Kemal Atatürk, daha Millî Mücadelenin başlangıcında Türklük duygusunu kendisine rehber olarak almış ve bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır.³⁰

26 Mart 1937’de yaptığı bir konuşmada Mustafa Kemal Millî Mücadelede sahip olduğu gücün kaynağını şöyle açıklamıştır:

“Ben 1919 Mayıs’ında Samsun’a çıktığım gün, elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız Büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte bu millî kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım. Ben Türk ufuklarından bir gün behemehâl bir güneş doğacağına, bunun hareket ve kuvvetinin bizi ısıtacağına, bundan bize bir güç çıkacağına o kadar emindim ki, bunu âdeta gözlerimle görüyordum.”³¹

Yeni bir devlet kurulurken, yeni bir ülke ve yepyeni bir ulus yaratabilmenin yolları araştırılmıştır. Rejimin benimsediği altı ok anlayışı, altı temel ilke ile rejimin ve ulusun kimliğinin oluşturulmasına yönelik bir yaklaşımın göstergesi olmuştur. Türkiye’de cumhuriyet kimliği, bir anlamda altı ilke ile belirlenmek istenmiştir. Etnik ve dinî alt kimliklerin bölücü ve bölgesel çatışma çıkarıcı yaklaşımları devre dışı bırakılmak için, Türklük üst kimliği oluşturulmuştur. Cumhuriyet rejiminin ortaya çıkardığı Türk kimliği, birçok tarihsel ve kültürel

Osmanlı aydınlarından Halide Edip Adıvar kurulan devlete “Anadolu Cumhuriyeti” adının verilmesi hususunda öneride bulunmuştur.

ögeden meydana gelen sentezci bir kimliktir. Her alt kimlik hem kendi kimliğini bu sentez içinde bulabilir hem üst kimliğin daha da gelişmesine katkıda bulunabilir. Türk kimliği donuk ya da statik bir kimlik değil, tarihin gelişme dinamiği içinde değişime ve zenginleşmeye açık olan bir kimliktir.³²

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk döneminde millî devletin inşa sürecinin elzem bir unsuru olarak biçimlendirilen millî kimlik, milliyetçiliğin bünyevi gerilimini teşkil eden iki yanlılığa, iki uçluluğa tabidir. Bu, bir yandan vatandaşlık ve vatan bağıyla belirlenen siyasi- hukuki bir kimlik tanımı, diğer yandan etnisist bir temele dayanan, biricikliğiyle kutsallaştırılan özcü bir kimlik tanımıdır.³³

Türkiye Cumhuriyeti’nde Osmanlı Dönemindeki büyük boyutlu kimlik belirleme ölçüleri terk edilmesine rağmen, ilk yıllarda Türk milletine ilişkin kesin bir tanımlama yapılamamıştır. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan bütün vatandaşları din ve ırk farkı gözetmeksizin Türk kabul eden anlayış, 1924 Anayasa’sı ile resmîleştirilmiştir.³⁴

Türk ulusal kimliğinin cumhuriyetçi tanımı, en iyi ifadesini Cumhuriyet Halk Partisi programlarında bulmuştur. 1931 programına göre **“Millet, dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir”**. 1935 ve 1939 programlarında da aynı tanıma yer verilmiştir.³⁵ Bu metinlerde ortaya konan millet ve milliyetçilik anlayışı, başka milletlerle olan ilişkiler bakımından şovenizm, yayılcılık ve saldırganlıktan uzak, barışçı ve insancıl bir anlayış; iç hukuk bakımından da etnik ya da ırksal unsurları öngörmeyen, kültür, ülkü ve kimlik ortaklığına dayanan sübjektif millet anlayışıdır.³⁶

Türkiye Cumhuriyeti’nin bir mozaik olduğu iddialarının esas aldığı hedef ise millet ve devlet anlayışında teklik bilincinin reddi ve farklı kimliklerin Türk kimliğine ortak koşulmasıdır. Bu çabalar içinde en güncel ve çokça tartışılan ise Kürt etnik kimliğinin Türk etnik kimliği seviyesine anayasal düzeyde çıkarılması ve kendilerini bu etnik kimlikten addeden insanların yaşadıkları bölgelerde onlara bir nevi özerklik verilmesi hususudur. Böyle bir varsayımın kabulü yeni devletin kuruluşu ile ilgili tarihî, coğrafi, kültürel ve sosyolojik gelişmelere tamamen terstir.³⁷

Birinci Dünya Harbinde Ermeniler, Rusya ve İngiltere ile anlaşıp silahlı isyanlara başlayınca, Ermeni tehciri yapılmıştır. Rumlar ise İstiklal Savaşı süresince Yunan ordusu ile her türlü iş birliği içine girince, Lozan’da **“Mübadele”** ile 1923-1930 arasında bir milyon üç yüz bin kadar Rum Türkiye’den Yunanistan’a gönderilmiştir.

Buna bağlı olarak bir oluşum da 1923 Şeyh Sait İsyanı, 1937 Dersim İsyanı ve bu arada Ağrı İsyanları ile süren on iki yıl Türkiye’yi uğraştıran iç isyanlardır. Türkiye Cumhuriyeti yakın geçmişte Türk ulusalcılık hareketi içinde Kürt insa-

nına Ermeni ve Rum'a baktığı gibi bakmamıştır. Hitler'in 1938'de harbe hazırlandığı, Mussolini'nin Akdeniz'de İngiltere ve Fransa'yı tehdit ettiği ve bu iki devletin Türkiye'ye yanaştığı bir sırada Türkiye isteseydi bir Kürt tehciri yapabiliirdi.³⁸

Türklük bilincinin, dil ve tarih konuları bir yana bırakılarak geliştirilmesi mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nde Türklerin İslamiyet öncesi tarihi âdeta yok sayılmış, tarihten sadece Osmanlı padişahlarının hayatları ve yaptıkları anlaşılmıştır. Mustafa Kemal millet olmanın, ulusal bilince sahip olmanın, "Kimsiniz? Kimlerdensiniz?" sorularına cevap bulmanın çıkış noktasının ana dil ve ulusal tarih konusunda bilgi ve bilinç sahibi olmaktan geçtiğini görmüştür. Kendi dili ve tarihi temelinde kendi öz kültürünü oluşturamayan bir milletin, tarih boyunca görüldüğü gibi, bağımsız olarak yaşayamayacağını, yok olup gideceğini iyi bilen Mustafa Kemal'e göre, millet olma dönemine girmiş olan Türklerin artık kendi ulusal tarihlerine eğilmeleri gereklidir. Bu düşüncelerle 1931 yılında Türk Tarih Kurumu ve 1932 yılında Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Bu iki kurum ve onlarla birlikte adını Mustafa Kemal Atatürk'ün bilerek verdiği "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi" de bir bütün oluşturmuş, millî benliğin teşekkülünde beyin ve yürek işlevi görmüştür.

Millî dil, millî tarih ve millî eğitim bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Bu bütünün, birliğin harcı ise öz güvendir. "Ne mutlu Türk'üm diyene!", "Türk! Öğün, çalış, güven!" özdeyişleri ne ırkçı bir meydan okumadır ne de gülünç bir böbürlenme anlamı taşır. Burada söz konusu olan, yüzyıllar boyu millî benliği geri plana itilmiş bir halkın, ulus- devlet olduktan sonra, kimliğinin bilincinde ve öz güven sahibi olmasıdır.³⁹

Sonuç

Modern anlamda Türk millî kimliğinin inşası, binlerce yıllık bir tarihî süreçte gerçekleşmiştir. Bu süreç, Osmanlı Devleti'nin son döneminde giderek hız kazanmış, olaylar, devletin kurucu ve hâkim unsuru olan Türk milletini yol ayrımına getirmiştir. Osmanlı Türkleri, tarihin kendilerini getirdiği kavşakta hür ve bağımsız yaşamayı seçerek bir bakıma kendi millî kimliklerinin gereğini yapmışlardır. Bu tercihin tabii neticesi olarak bizzat millet kararına dayanan meşru,

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir mozaik olduğu iddialarının esas aldığı hedef ise millet ve devlet anlayışında teklik bilincinin reddi ve farklı kimliklerin Türk kimliğine ortak koşulmasıdır.

teşkilatlı ve silahlı bir mukavemetle varoluş iradesi ortaya konmuştur. Bağımsızlık mücadelesi içinde milletin kendi kaderine vaziyet etme şuur ve azmiyle beraber kültürel kimliğini idrak emareleri de belirlemiştir. Emperyalizme milletçe direnişin zafere ulaşmasıyla millî kimlik temelinde şekillenen ulus devlete giden yolun kapısı açılmıştır. Zafer, Misak-ı Millî ile sınırları belirlenen vatan parçasında Türk kültürünü esas alan bir millî kimlik anlayışının yerleştirilmesi için müsait bir sosyal ve psikolojik zemin hazırlamıştır. Mustafa Kemal, yeni Türk Devleti'nin üniter çatısı altındaki unsurlar için devletin yönetim anlayışını bu elverişli zeminde belirlemiştir.

Uzun, yıpratıcı ve meşakkatli bir bağımsızlık mücadelesinin fikir temelinde ve Cumhuriyetin kuruluş felsefesinde, Türklük idealine gönül veren aydınların ve başta Mustafa Kemal olmak üzere millî mukavemeti örgütleyen kumanda kademesinin millî kimlik arayışlarının izleri vardır. Mustafa Kemal, egemen kültürün getirdiği toplumsal kıvam içinde yoğrulan bütün unsurları Türkiye Cumhuriyeti çatısı altında yekvücut olarak yaşatmanın yegâne formülünün Türk kimliği olduğunu görmüştür. Ona göre, yeni Türk Devleti'nin inşa harcına su veren menba, Misak-ı Millî ile sınırları tespit edilen toprak parçasında hâkim Türk kültüründen başkası değildir. Zaten Misak-ı Millî, bir anlamda millî kimliğin siyasi ve sosyal sınırlarını da ortaya koymuştur.

Türk kimliği, sosyolojik ve tarihî gerçekliğe istinat eden mensubiyet şuurunun tezahürüdür. Her türlü ayrımcılık ve ırkçılığı reddeden bu kucaklayıcı ve kaynaştırıcı hüviyet, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlık sebebidir. Bu itibarla Türkiye'nin bekası, Cumhuriyetin kuruluş felsefesine ruh veren Türk millî kültürüne dayalı toplumcu anlayışın hayatîyetini sürdürmesiyle doğru orantılıdır.

Türkiye Cumhuriyeti, millî kimliği esas alan kuruluş felsefesiyle kelimenin tam manasıyla bir ulus devlettir. Ulus devlet anlayışını en iyi vurgulayan belgelerden biri de 1924 Anayasa'sı olmuştur. Ulus devlet telakkisini 1924 Anayasa'sına girmesini sağlayan Mustafa Kemal'in köklü bir millî kimlik oluşturma çabaları içinde en önemli hususlardan biri sayılması gereken bu adımın bilhassa Atatürk'ün fikirlerini idraktan yoksun askerî müdahaleler yüzünden sonraki anayasalarda korunamamış olması, Türk kimliğini tartışmaya açan her türlü çarpık zihniyete fırsat vermiştir. ■

¹ Yalçın, E. Semih “Atatürk'ün Millî Kimlik Arayışları: Türk Kimliği”, 2023, Sayı 100 (15 Ağustos 2009), s. 66.

² Keskin, Mustafa (1998), “Atatürk'e Göre Türk Milliyetçiliği”, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 14, Sayı 41, s. 359.

³ Taşkıran, Cemalettin (1998), “Atatürk, Cumhuriyet ve Millî Kimlik”, Ankara: Erdem, C 11, Sayı 32, s. 637-638.

- ⁴ Kaplan, Mehmet (1976), "Kültür ve Kültürü Meydana Getiren Unsurlar", **Türk Kültür ve Medeniyeti(Makaleler)**, C.1, Ankara: Atatürk Üniversitesi Türk Kültür ve Medeniyetini Araştırma Enstitüsü Deneme Yayınları, s. 56.
- ⁵ Kaplan, Mehmet (1976), "Kültür ve Medeniyet Arasındaki Farklar", **Türk Kültür ve Medeniyeti(Makaleler)**, C. 1, Ankara: Atatürk Üniversitesi Türk Kültür ve Medeniyetini Araştırma Enstitüsü Deneme Yayınları, s. 61.
- ⁶ Yıldız, Ahmet (2001), "Ne Mutlu Türk'üm Diyebilene", Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 39-41.
- ⁷ Feyzioğlu, Turhan (1998), "Atatürk ve Milliyetçilik", **Türkiye Cumhuriyeti'nin Yetmişbeş Yılı Armağanı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 5.
- ⁸ Özbudun, Ergun (1997), "Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu", **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 63.
- ⁹ Somel, Selçuk Akşin (1997), "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Kimliği", **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 73.
- ¹⁰ Yalçın, E. Semih "Osmanlı Millet Sistemi: Osmanlı Kimliği", **2023**, Sayı 99 (15 Temmuz 2009), s. 58.
- ¹¹ Sarıнай, Yusuf (2002) "İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi", **Türkler**, C.XIV, Yeni Türkiye Yayınları, s. 421-422.
- ¹² Somel, agm., s. 74.
- ¹³ Aray, Masamı (2000), **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, çev. Demirel, Tansel İstanbul: İletişim Yayınları, s. 98,99.
- ¹⁴ II. Meşrutiyet döneminde dil konusu çeşitli toplulukların mebuslarını da bölmekteydi; Makedonya'da hemen hemen her topluluk, özellikle ibadette kendi dilini kullanmaya haklı olduğu iddiasındaydı. Rıza Tevfik'e (Edirne) göre, milliyetçilik, Müslümanların dışında, dinî birlik bağlarını parçalamaktaydı. Mecliste, Makedonya'daki kiliseler hakkında görüşmeler yapılırken şöyle demişti: "Bu insanlar, 'Biz Hristiyan'ız, biz Ortodoks'uz, ama Bulgarca dua edeceğiz." diyorlar. ...Sonuç olarak Slavlar, Ulahlar ve her kimseler onlar için din başka şeydir, milliyetçilik de başka şeydir. Bizim İslamiyette ise Araplar, Arnavutlar, Boşnaklar ve diğer farklı unsurlar vardır, ama bunlar milliyetlerini öne çıkarmazlar, 'Ben Arap'ım, ben Boşnak'ım, ama Müslüman'ım' derler." bk. Erik, Mete Tunçay Zürcher, J. (2000), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876-1923**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 31.
- ¹⁵ Korkmaz, Zeynep (1994), "Millî Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuru", **1. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları Bildiriler 21-23 Eylül 1987)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 200.
- ¹⁶ Sarıнай, agm., s. 422.
- ¹⁷ Arık, Remzi Oğuz (1992), **Türk Milliyetçiliği**, İstanbul: Dergah Yayınları, s. 62.
- ¹⁸ Sarıнай, agm., s. 422.
- ¹⁹ Korkmaz, agm., s. 201.
- ²⁰ Yalçın, E. Semih "Atatürk ve Milliyetçilik", **Çare**, Yıl 1, Sayı 3, Mayıs 1999, s. 8-12.
- ²¹ Korkmaz, agm., s.209.
- ²² Yazıcı, Nuri (2001), "Yeni Türkiye Devleti'nin Temel Değerleri'nden Egemenlik-Millet Unsuru ve Atatürk", **Atatürk Yolu**, Sayı 27-28, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, s. 394.
- ²³ Ahmad, Feroz (2006), **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, çev. Karadeli, Sedat Cem İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 99-100.
- ²⁴ Yalçın, E.Semih "Atatürk'ün Millî Kimlik Arayışları: Türk Kimliği", s. 72.
- ²⁵ Armaoğlu, Fahir (1996), "Atatürk ve Türk Milliyetçiliği", **10 Kasım 1994 Devlet Töreni Konuşmaları ve Atatürk ve Türk Kimliği Paneli**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s. 40.
- ²⁶ Uğurluoğlu, Orhan (1999), "Atatürk, Cumhuriyet ve Milletleşme", Ankara: **Erdem**, CXI, Sayı 33, s. 1020.
- ²⁷ Özbudun, agm., s. 63, 64, 66.

- ²⁸ Armaoğlu, agm., s. 46.
- ²⁹ Güvenç, Bozkurt (1997), **Türk Kimliği**, 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 227.
- ³⁰ Taşkıran, Cemalettin (1998), “Atatürk, Cumhuriyet ve Millî Kimlik”, Ankara: **Erdem**, Cilt XI, Sayı 32, s. 640.
- ³¹ Keskin, agm., s. 369.
- ³² Çeçen, Anıl (1997), “Türkiye’de Cumhuriyet Kimliği”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri İstanbul: Bağlam Yayıncılık, s. 167,169.
- ³³ Bora, Tanıl “Cumhuriyetin İlk Döneminde Millî Kimlik”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997, s. 53.
- ³⁴ Sarınay, Yusuf (1994), **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 235.
- ³⁵ Yıldız, Ahmet (2001), “**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**” **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 141.
- ³⁶ Özbudun, agm., s. 67.
- ³⁷ Yalçın, E. Semih “Atatürk’ün Türk Kimliği Tanımı ve Türk Milletinin Yeniden İnşası”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1 (Kasım 2009), s.14-20.
- ³⁸ Aybars, Ergün “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ulusal Kimlik Oluşumu ve Batının Etkisi”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997, s. 162.
- ³⁹ Ülkü, Vural (1999), “Atatürk, Cumhuriyet ve Millî Benlik”, Ankara: **Erdem**, C XI, Sayı 31, s. 281, 283,284.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz (2006), **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ARAI, Masamı (2000), **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, çev. Tansel Demirel, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARIK, Remzi Oğuz (1992), **Türk Milliyetçiliği**, İstanbul: Dergah Yayınları.
- ARMAOĞLU, Fahir (1996), “Atatürk ve Türk Milliyetçiliği”, **10 Kasım 1994 Devlet Töreni Konuşmaları ve Atatürk ve Türk Kimliği Paneli**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- AYBARS, Ergün (1997), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ulusal Kimlik Oluşumu ve Batının Etkisi”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- BORA, Tanıl (1997), “Cumhuriyetin İlk Döneminde Millî Kimlik”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- ÇEÇEN, Anıl (1997), “Türkiye’de Cumhuriyet Kimliği”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, hzl. Bilgin, Nuri İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- FEYZİOĞLU, Turhan (1998), “Atatürk ve Milliyetçilik”, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Yetmişbeş Yılı Armağanı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- GÜVENÇ, Bozkurt (1997), **Türk Kimliği**, 5. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KESKİN, Mustafa (1998), “Atatürk’e Göre Millet ve Türk Milliyetçiliği”, Ankara: **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XIV, Sayı 41, s. 359.
- KORKMAZ, Zeynep (1994), “Millî Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru”, **1. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları Bildiriler 21-23 Eylül 1987)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- ÖZBUDUN, Ergun (1997), “Millî Mücadele ve Cumhuriyet’in Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- SARINAY, Yusuf (1994), **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- “İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi”, **Türkler**, C.XIV, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

- SOMEL, Selçuk Akşin (1997), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Kimliği”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- TAŞKIRAN, Cemalettin(1998), “Atatürk, Cumhuriyet ve Millî Kimlik”, Ankara: **Erdem**, CXI, Sayı 32.
- TUNÇAY, Mete -Erik J. Zürcher. (2000), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyalizm ve Milliyetçilik 1876 1923**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- UĞURLUOĞLU, Orhan(1999), “Atatürk, Cumhuriyet ve Milletleşme”, Ankara: **Erdem**, CXI, Sayı 33.
- ÜLKÜ, Vural (1999), “Atatürk, Cumhuriyet ve Millî Benlik”, Ankara: **Erdem**, C XI, Sayı 31.
- YALÇIN, E. Semih, “Atatürk ve Milliyetçilik”, **Çare**, Yıl 1, Sayı 3, Mayıs 1999.
- “Atatürk’ün Millî Kimlik Arayışları: Türk Kimliği”, **2023**, Sayı 100 (15 Ağustos 2009).
- “Osmanlı Millet Sistemi: Osmanlı Kimliği”, **2023**, Sayı 99 (15 Temmuz 2009).
- “Atatürk’ün Türk Kimliği Tanımı ve Türk Milletinin Yeniden İnşası”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1 (Kasım 2009), s.14-20.
- YAZICI, Nuri (2001), “Yeni Türkiye Devleti’nin Temel Değerleri’nden Egemenlik-Millet Unsuru ve Atatürk”, **Atatürk Yolu**, Sayı 27-28, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- YILDIZ, Ahmet (2001), “**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**” **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919 1938)**, İstanbul: İletişim Yayınları.

